

Bokanmeldelse

Foreldreskapets historie. En tysk undersøkelse

Bokanmeldelse v/Tora Korsvold

Elternschaft im Wohlfahrtsstaat. Schweden und die Bundesrepublik im Vergleich 1945-2000 av Wiebke Kolbe

516 s. Frankfurt/New York: Campus 2002. ISBN: 3-593-37058-1

I dag foreligger det en rekke forskningsarbeider fra ulike fag om det å bli/være foreldre. Det kan dreie seg om foreldreskapets praksis; om permisjonsordninger, eller om den største forandringen i nyere tids familiepolitikk (Haapet 1999), ikke bare forsørgende fedre, men også fedre som er omsørgende fedre for barna sine, om tidsbruk, og ikke minst hvordan foreldre strukturerer og opplever hverdagen i forhold til barn. Forskning om barns opplevelse av foreldrenes tidsbruk og tilgjengelighet foreligger også. Tyske Wiebke Kolbes bok skiller seg ut fra slik forskning. Den tar for seg foreldreskapets *oppkomst* i velferdsstaten. Overbevisningen om at både mødre og fedre kan og bør ta omsorg for småbarn er som hun skriver, historisk sett, ny.

En sammenlignende studie

Den tyske historikeren fra Bielefeld har tatt mål av seg å utforske den store oppgaven å etterspore det moderne foreldreskapets tilblivelse og utforming. I denne boka undersøkes de historiske prosessene som har ført fram til dagens utforming av det å være småbarnsmor- og far. Resultatet har blitt svært vellykket. Det sier seg selv at det må bli en bredt anlagt studie, der både arbeidsliv, trygdesystemer, permisjonsordninger, familiepolitiske føringer og sosial praksis trekkes inn for å gjøre studien så mangefasettert som mulig. I tillegg har Wiebke Kolbe valgt å sammenligne to land som står for to forskjellige velferdsstatsmodeller for å få fram det nasjonalt spesifikke: Tyskland (tidligere Vest-Tysland) som blir regnet for en ”konservativ” modell, og Sverige som blir regnet som en sosialdemokratisk mo-

dell, bl.a. kjennetegnet av stor grad av likhet mellom kjønnene. Denne sammenligningen synes å være godt egnet til å få fram det som er nasjonalt forskjellig. Fordi de skandinaviske landene i dag blir sett på som foregangsland i utformingen av en familiepolitikk som setter foreldreskapet, barn og barndom på sakskartet, kan det være nyttig med et forskningsarbeid som viser veien fram til der en er i dag, ikke minst hvilke krefter som har påskyndet eller bremset utviklingen.

En kulturhistorisk og en feministisk tilnærming

Wiebke Kolbe har sett det som sin forskningsoppgave å etterprøve hvilke kulturelle mønstre og prosesser som har påvirket utviklingen. Hennes tese er at kulturelle mønstre og historiske forhold er avgjørende for utformingen av et foreldreskap, og for at forholdene mellom fedre og mødre har blitt endret i ulikt tempo. Den kulturhistoriske tilnærmingen kan gi en dypere forståelse av hvorfor de to landene står fram med to ulike utforminger av foreldreskapet. Forfatteren velger en konstruktivistisk tilnærming med diskursanalyse, og fra kulturhistorien låner hun begrepet ”Verfrämderung der eigenen Kultur” når hun gjør sammenligninger mellom de to landene. Spørsmålene hennes er mer preget av *hvordan* enn *hvorfor* når foreldreskapets historie belyses. I sin feministiske tilnærming bruker hun de etter hvert kjente teoretikerne Jane Lewis og Illona Ostner som har levert betydelig bidrag til å forstå utformingen av velferdsstaten, ikke minst hvordan kjønn har blitt strukturert, og er et viktig ordningsprinsipp.

Forfatteren får fint fram hvordan kulturelle prosesser, historiske forutsetninger og endringsstrategier har ført til at Sverige og Tyskland har fått sine nasjonalt spesifikke utforminger av foreldreskapet: Sverige med et ”dualearner”-system og statlige tiltak som støtter opp om et likestilt foreldreskap der kvinner og menn har like posisjoner i forhold til barnet, mens Tyskland langt på vei har beholdt en mannlig ”breadwinner”-modell. Også den tyske modellen har blitt atskillig svakere bare i løpet av det siste tiåret, ifølge Kolbe. Den tyske mannlige forsørgermodellen har blitt utfordret, bl.a. gjennom småbarnsmødrenes yrkesaktivitet (deltid), slik forfatteren viser.

Modernitetens forpost

I en kort bokomtale er det vanskelig å yte denne velskrevne boka med overbevisende analyser og veldokumenterte slutninger full rettferdighet. Her gjennomgås saksdokumenter fra viktige debatter, det være seg forslag om innføring av morslønn i Tyskland på 60-tallet eller debatten om fødselspermisjon også for fedre i Sverige på 70-tallet. Det trekkes sammenligninger og det påpekes ikke minst det tvetydige, mangfoldige og sammensatte i moderniseringsprosessen når en mor går over til å bli *en forelder*, og en far ikke lenger bare er familiens forsørger, men får en posisjon i forhold til barnet som tidligere var forbeholdt mor. Siden denne studien av foreldreskapets utforming har en tverrfaglig tilnærming, trekkes det inn en mengde tysk, svensk og annen litteratur fra en rekke fagområder.

For meg som leser ble det raskt klart at boka „Foreldreskap i velferdsstaten“ gir svært god bakgrunn for å forstå dagens svenske og tyske foreldreskap. I Tyskland ”velger” i dag 30 % av unge kvinner ikke å få barn. Heldagsbarnehageplasser for barn under 3 år er en mangelvare, skolefritidsaktiviteter tilbys bare et par prosent av barna, og arbeidsdagen blir nødvendigvis lang når den også inkluderer en lengre pause med et varmt måltid. Mennenes deltagelse i omsorgen for barna eller i husarbeid har statistisk sett knapt endret seg de siste tjue årene, selv om statistikken skjuler store variasjoner. Til sammenligning framstår Sverige som modernitetens forpost, selv om innføring av fedrekvote ved barnets fødsel måtte skje ved hjelp av mild tvang også i det likestilte Sverige, slik Kolbe påpeker. For dagens tyske elite synes likevel det svenske foreldreskapet verd å etterstrebe, ikke minst for å forhindre en ytterligere befolkningsnedgang. For svenske forhold har selvsagt innføring av nye statlige tiltak i form av permisjoner hatt enorm betydning, og faktisk vært velferdsstatens viktigste ekspansjonsområde på 90-tallet. I tabeller bakerst i boka finner vi greit opplistet når de ulike tiltak har kommet i de to landene. Spørsmålet blir likevel hvor godt den skandinaviske velferdsmodellen er egnet til eksport.

Barnehagebarnet – et tidlig velferdsbarn?

Et tema som Wiebke Kolbe berører mindre, men som synes relevant er barnehagens rolle og betydning for utformingen av foreldreskapet. I Tyskland spilte og spiller kirka en viktig rolle i utforming av velferdstilbud,

som omsorg og pedagogiske tiltak for barn i form av barnehager. I utformingen av barnespesifikke tiltak i kirkas regi har menn gjerne inntatt lederposisjoner og dermed også definert kvinner, menn og barns plass i familie og samfunn. Også her har den skandinaviske utviklingen vært annerledes. I de skandinaviske landene har velferdsstatens konstruktører, i form av profesjonelle som har hatt barn som sitt virke enten som førskolelærere eller helsesøstre, spilt en vesentlig rolle i formgivingen av den moderne barndom og det moderne foreldreskap. Ikke minst har barnehagen spilt en viktig rolle i etableringen av en nordisk og nasjonal velferdsidentitet i holdningen til barns vilkår. Barnehagebevegelsen og dens pionerer sto for noe nytt, ikke minst i synet på barn og på hvordan barndommen skulle utformes, forstått som en livsfase i det enkelte barns liv. Det gjaldt for det første at det var et allment samfunnsansvar å gi alle barn en god start i livet, og de ivret av den grunn for at barnehager måtte bli en del av statens ansvar. I takt med utforming av foreldreskapet har både statsmakten og profesjonenes andel i barndommen vært sterkt økende. I Tyskland har staten spilt en mer beskjeden rolle. En kvalitativt forbedret barndom skulle skapes ved hjelp av kyndige voksne som tok hånd om barna, og dette skulle skje i et intimt samarbeid med mødrene, men også ved at fedrene ble trukket inn (Hatje 1999, Tallberg Broman 1991). Av flere grunner kan barnehagebarnet karakteriseres som et tidlig velferdsbarn.

Tysk grundighet

Boka, som egentlig er en publisering av Kolbes doktoravhandling fra 1999, er et tvers igjennom grundig arbeid. Nettopp fordi selve grepet er diskursanalytisk, må studien nødvendigvis bli omfattende. Prosesser analyseres for å få fram det nasjonalt spesifikke, i det som tilsynelatende handler om det "samme". Ambisjonen har vært å framstille det inkonsekvente, tve-tydige og motsigelsesfulle i utformingen av foreldreskapet, som f.eks. omsorgspermisjoner og kontantoverføringer til familiene. De til dels svært detaljerte analysene har derfor vært på sin plass. Dette er tysk grundighet på sitt beste. Det spørs likevel om ikke offentliggjøringen av denne avhandlingen i bokform ville nådd ut til et langt bredere publikum hvis den hadde vært skåret ned til det halve, og hadde blitt utformet mer leservennlig. På den måten hadde også de historiske linjene og forskjellene mellom

landene kommet enda tydeligere fram. Den tyske grundigheten har også sine begrensninger. En engelsk utgave hadde også vært på sin plass.

Viktig velferdsforskning

Lar så den skandinaviske utformingen av foreldreskapet seg eksportere til andre EU-land? Her er Wiebke Kolbes siste kapittel svært oppklarende og en stimulerende lesning. Hun tar kritisk for seg, på bakgrunn av sin historiske analyse, hvilke utforminger av statlige tiltak som kan være realiserbare, og hva som ikke synes særlig realistisk. I en tid der direktiver fra EU skal bidra til et mer harmonisert Europa, også når det gjelder utformingen av foreldreskapet og barneomsorg, er boka hennes et nyttig korrektiv. De som i framtida skal gjøre komparative studier av en skandinavisk og en kontinental barne- og familiepolitikk, vil trolig ikke komme utenom Wiebke Kolbes bok om foreldreskapets utforming i velferdsstaten. Den er ikke bare et bidrag til velferdsforskningen generelt, men også til den historiske barndoms- og kjønnsforskningen. Hennes store kunnskaper og kjennskap til skandinaviske forhold, språkkunnskaper inkludert, har vært en viktig forutsetning for å lykkes.

Litteratur

- Broman, I.T. 1991. *När arbetet var lönen. En kvinnohistorisk studie av barnträdgårdsledarinnan som folkuppfostrare*. Malmö: Almqvist & Wiksell.
- Hatje, A.-K. 1999. *Från treklang till triangeldrama. Barnträdgården som ett kvinnligt samhällsprojekt under 1880-1940-talen*. Lund: Historiska Media.
- Haapet, I.E. 1999. Da det private ble politisk. I: Jensen, A.-M. m.fl.: *Oppvekst i barnets århundre*. Oslo: Gyldendal.

Tora Korsvold
 Norsk senter for barneforskning, NTNU
 N-7491 Trondheim, Norge
 e-post: tora.korsvold@svt.ntnu.no